

4. Гаюк В. Патріарх Йосиф – подвижник богословської науки в Україні / В. Гаюк // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 27-36.
5. Чапуга С. Кардинал Йосиф Сліпий – духовний борець за українську державність / С. Чапуга // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 20-26.
6. Сліпий Й. Спогади / Й. Сліпий. – Львів – Рим, 2014. – 607 с.
7. Ленцик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий / В. Ленцик. – Львів : Свічадо, 2001. – 608 с.
8. Сергійчук В. Великий страдник за віру й Україну / Володимир Сергійчук // Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки. 1939-1937. В двох томах. – Т. I. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2012. – С. 3-20.
9. 1944 р. грудня 19, Львів. – Пастирське послання Митрополита Йосифа Сліпого до духовенства і вірних про важливість християнського виховання дітей. ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 46, спр. 2834 в, арк. 7-13, ориг., маш., автограф // Слово Патріарха Йосифа. Документи. Матеріали. Світлини. 1917-1984. – Львів : Гердан, 2003. – С. 76-80.

УДК 262.12 (477) Сліпий

Щербяк Ю. А.,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри документознавства,

інформаційної діяльності та українознавства

Тернопільського національного економічного університету

ІДЕЯ ПАТРІАРХАТУ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ДУШПАСТИРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Й. СЛІПОГО

Від самого початку свого існування українська Церква в християнському світі займала дуже цікаве й своєрідне становище: вона змагалася за автономію, власне внутрішнє самоуправління, але в єдності віри і в тісному екуменічному зв'язку з усіма християнськими помісними Церквами. На думку релігієзнавця О. Недавної, самоідентифікаційні шукання українців між християнським Сходом і християнським Заходом – перманентне явище вітчизняної християнської історії. Проблема знаходження власної ідентичності активно осмислювалися українцями греко-католиками. Основне надбання й заслуга УГКЦ полягають не тільки в тому, що вона намагалася здійснити синтез двох самоцінних християнських традицій, східної й західної. В її лоні українці змогли розвивати власну духовність та активно просуватися у самовизначенні між духовним, культурним, ідеологічним і політичним Сходом і Заходом, представленими для України насамперед сусідніми російськими та європейськими народами, що виховувалися, відповідно, у східно – та західнохристиянських традиціях [1, с. 184]. Починаючи від Київського патріархату митрополита П. Могили, намагання української католицької інтелігенції вибороти в Римі патріархат для своєї Церкви, заходи митрополита А. Шептицького в цій справі – це важливі етапи на шляху до другої сесії Вселенського Собору в 1963 р., під час якої Блаженніший Кир Йосиф Сліпий на найвищому форумі Католицької Церкви та від імені всіх членів українського католицького єпископату, висловив прохання піднести до патріаршої гідності Києво-Галицький митрополичий престол [2, с. 5-6].

Дослідники історії національної Церкви ставили питання про те, коли ідея патріархату стала пріоритетним завданням глави УГКЦ. На думку отця І. Хоми, з цією ідеєю Блаженніший Йосиф виступив ще в 1936 році, коли з ініціативи митрополита А. Шептицького був організований у Львові Унійний з'їзд. Як стверджують історичні матеріали, Унійний з'їзд

прийняв та ухвалив таку IV-ту резолюцію: “Всі ідеї митрополита Рутського, отже й ідея Київського патріархату, є корисні для розвитку українського християнства і запорукою його розвитку” [3, с. 1055]. Без сумніву, це була одна з найважливіших сторін в історії української Церкви, оскільки приклади з історії Східних церков переконують, що патріархальний устрій церков, як і самі особи патріархів були консолідуючими центрами релігійного, культурного і національного життя поодиноких народів, вони ставали великою політичною силою у боротьбі народів за власну державність. На переконання Петра Біланюка: “... всі ті українці, що виступають чи діють проти створення Українського Києво-Галицького Патріархату чи проти зусиль Й. Сліпого зберегти єдність та самостійність нашої церкви..., свідомо чи не свідомо шкодять визвольній боротьбі українського народу” [4, с. 12].

Практично саме від 11 жовтня 1963 року, коли Йосиф Сліпий вніс пропозицію на другій сесії II Ватиканського собору піднести УГКЦ до патріархального статусу, починається складна церковно-політична інтрига, в якій Апостольська столиця веде тонке позиційне змагання з першоієрархом УГКЦ, намагаючись максимально обмежити автономію Церкви при мінімальному вияві неповаги до багаторічного в'язня радянського режиму. Більше того, ідея патріархату зустрічає не лише добре організований спротив Конгрегації Східних церков, але й деяких греко-католицьких єпископів і чернечих чинів. З іншого боку, гасло патріархату стало важливим інструментом мобілізації української діаспори і всієї Української Католицької Церкви. Відомий український суспільно-політичний діяч Я. Стецько, відстоюючи думку, що без рідної церкви українська духовність не матиме фундаментальних основ у боротьбі за національну державність стверджував, що: “Завершення нашої Церкви Патріархатом – це свідоцтво не лише церковно-релігійної самосвідомості, але й національно-релігійної зрілості. Це гарантія справжнього екуменізму не лише українського, але далеко ширше теж з погляду Вселенської Церкви” [5, 1301].

Офіційні роз'яснення поміркованої позиції щодо встановлення українського патріархату кілька разів доводилась папською адміністрацією до відома греко-католиків з 1963 року й до сьогоднішнього дня. Ватикан аргументував свою відмову визнати статус патріархату для УГКЦ рядом канонічних, історичних, духовних і душпастирських причин. Хоча на II Ватиканському Соборі Декретом про Католицькі Східні Церкви було підтверджено, що інститут патріархату є традиційною формою організації східних християнських церков, проте на той час УГКЦ не могла мати статус патріархату патріархатом. Головна причина полягала в тому, що існуючим церковним правом юрисдикція патріархів обмежується їх територією, а влада патріарха УГКЦ, з одного боку, простягалася б на канонічну територію інших, а з іншого – була лише номінальною в радянській Україні. Визнання статусу патріархату “катакомбної” церкви не полегшило би становище її віруючих, а скоріше ще посилювало їх переслідування. Рішення та розпорядження патріарха все одно в УРСР не могли б виконуватися [6, с. 10].

Аналізуючи даний аспект проблеми, варто зазначити, що поміркована позиція папської адміністрації стосовно встановлення патріархату УГКЦ була і є предметом вивчення та практики науковців. Досліджуючи душпастирську діяльність Й.Сліпого в умовах еміграції важливо, насамперед, зупинитися на наступному твердженні: Ватикан вдався до такої мало популярної політики тому, що вважав проголошення Українського патріархату перешкодою у своїх переговорах із Москвою. Настійливий, утопічний намір папи Івана XXIII-го повернути “Святу Росію” на католицьку віру не дозволив йому критично подивитися на систему комуністичного режиму, в якій існувало переслідування віруючих, зокрема УГКЦ, та недотримання прав та свобод громадян. Все вищесказане дозволило З. Гілю зробити висновок, згідно з яким домовленість Ватикану з Російською Православною Церквою за рахунок УГКЦ

в Україні був наскрізь аморальним актом ватиканської дипломатії [8, с. 12-13].

Про те, як було вже сказано, Ватикан більше не міг ігнорувати «українське питання». Авторитет УГКЦ, не зважаючи на переслідування греко-католиків в Україні, був настільки значним, що під час роботи Другого Ватиканського Собору було підготовлено проект ухвали, в якій пропонувалося створення трьох нових східно-католицьких патріархатів, а саме для українців, етіопів і малябарців. На жаль, проект цього документу так і не було розглянуто, натомість Собор ухвалив рішення, які стосуються самої ідеї патріархату. Зокрема, Собор вказав, що помісним східним католицьким церквам належить надавати патріархати, а верховні архієпископи одержали патріарші права. Водночас було ухвалено, що нові патріархати для церков східної традиції встановлює Вселенський Собор, або Папа Римський. Відповідно до «Декрету про східні католицькі церкви», зміни до устрою цих церков можна вносити «лише заради їхнього власного й органічного розвитку». Іншими словами, Другий Ватиканський Собор, хоч і не надав УГКЦ статусу патріаршої церкви, але визнав за нею право такий статус мати.

На підставі цього Йосиф Сліпий одразу зробив низку практичних кроків, які б мали наблизити УГКЦ до отримання патріархату. Так, він почав видавати закони, обов'язкові для виконання греко-католиками в усьому світі та оприлюднювати їх у відповідному офіціозі. Невідкладно було скликано синод УГКЦ, який ухвалив важливі рішення, спрямовані на утвердження патріаршого статусу церкви. Більше того, у жовтні 1969 року Йосиф Сліпий взяв участь у Надзвичайному Папському синоді, де у своєму виступі засудив латинізацію і нищення культурних та духовних надбань східних церков та пригадав присутнім про ті великі жертви, які понесла і приносить УГКЦ, зберігаючи вірність апостольській столиці.

Зауважимо, що в листопаді 1973 року відбувся черговий синод УГКЦ, який окрім розгляду поточних церковних справ ухвалив «Патріарший Устав Помісної Української Католицької Церкви». Після синоду всі українські єпископи були прийняті на аудієнцію папою Павлом VI, на якій кардинал Й. Сліпий в черговий раз задекларував намір Української Католицької Церкви мати патріархальний устрій. Коментуючи цю подію один із польських журналістів писав: «Патріархат належиться українським католикам, які понесли безмежні жертви, включно з мученицькою смертю тисячів визнавців за свою вірність Унії й Апостольській Столиці. Відкинення цього постулату означало б фактичну згоду на ліквідацію УГКЦ й її примусове включення до Російської Православної Церкви» [10, с.17]. Аналогічну думку відстоював у своїй доповіді з нагоди першої річниці смерті патріарха Й. Сліпого кардинал Мирослав Іван Любачівський, який закликав українську громаду прискорити день легалізації УГКЦ на Україні [11, с. 1290]. У подальшому, звертаючись у своїй промові до Святішого Отця Папи Іоана Павла II, кардинал М. І. Любачівський підкреслив вклад української Церкви в поширенні Христової віри серед поневолених народів комуністичного режиму, та просив главу Католицької Церкви надати УГКЦ статус патріархату: «Тож Ваше Святосте, скріпіть нашу віру, посилить нашу надію і бодрість у боротьбі зі силами зла, тьми, признанням патріархату...» [12, с. 32]. У подальшій полеміці стосовно патріархату УГКЦ, а також в пошуках його канонічного й історичного обґрунтування деякі греко-католицькі дослідники, а зокрема П. Біланюк, відстоював думку про самопроголошення патріархату, яке повинно було відбутись на всеукраїнському церковному синоді. Більше того, на основі патріархату повинні об'єднатися всі українські церкви [13, с. 38].

Ідею патріархату УГКЦ підтримала значна частина мирян в діаспорі. Рух за створення українського католицького патріархату протягом десятиліть становив важливий зміст життя українських громадян у всьому світі [14, с. 94]. головним ініціатором та ідеологом

патріархального руху був відомий український історик професор М. Чубатий. Разом із своїми однодумцями він організував Комітет за створення Києво-Галицького Патріархату, який згодом переріс в Українське Патріархальне Товариство в США. З метою пропагандистської діяльності товариство видавало поштові конверти та листівки з назвами “Наша Церква хоче бути собою”, “Нескорений Ісповідник Віри”, “Муж Провидіння” та інші [15, с. 4]. З часом цей патріархальний рух поширився в різних країнах поселення українців-католиків і був оформлений в 1974 році як Українське Патріархальне Світове Об’єднання (далі УПСО – авт.) [16, 20]. Аналізуючи це культурно-громадське явище на сторінках часопису “Сучасність” історик церкви Б. Цимбалістий виділив різноманітні його аспекти.

Найперше це релігійно-церковний аспект, оскільки створення українського патріархату розцінювалося як суттєвий засіб для поглиблення релігійного життя та зміцнення організаційної структури Церкви. Патріархальний устрій церкви створив би кращі передумови для відповідного релігійного виховання в школах, на парафіях, підвищив би рівень та якість духовної освіти, сприяв би розвитку релігійної преси та виданню теологічно-богословської літератури. По-друге, патріархальний рух враховував і національний аспект, тому що церква була однією з тих інституцій, які найбільше докладали зусиль для збереження української ідентичності в країнах поселення. По-третє, рух за патріархат мав також і велике зовнішньополітичне значення. Адміністративна автономія Української греко-католицької церкви зробила б українських католиків рівноправними, юридичними суб’єктами, а не підданими своєрідного ватиканського “ост-міністеріум” [17, с. 88].

Ідея патріархату для УГКЦ отримала новий імпульс уже в незалежній Україні. 1989 року церкву було легалізовано, а вже 1991 року в Україну повернувся тодішній глава УГКЦ Мирослав-Іван кардинал Любачівський. Важливим етапом у житті церкви став візит в Україну в червні 2001 року його святості Папи Римського Івана Павла II та його зустрічі із духовенством УГКЦ та керівниками Української держави. Папа Іван Павло II мав можливість на власні очі побачити й відчутти, наскільки УГКЦ «дозріла», щоб отримати статус патріаршої церкви.

У 2004 року 150 народних депутатів України звернулися до Папи Римського Івана Павла II з проханням надати патріарший статус Українській греко-католицькій церкві. Ідея надання УГКЦ патріархату відтепер стає не лише справою церкви, а й широких кіл громадськості, в тому числі політиків, державних і громадських діячів.

У червні 2004 року Постійний синод єпископів Української греко-католицької церкви у супроводі митрополитів і під проводом голови церкви відвідав святішого отця Івана Павла II. Головною темою розмови було створення патріархату УГКЦ. У вересні цього ж року з пастирським посланням «Про утвердження патріаршого устрою Української греко-католицької церкви» виступив тодішній її голова блаженніший Любомир. У посланні підтверджується намір здобути патріарший статус церкви: «Саме від доброї волі, розсудливої активності і водночас належного смирення мирян і буде остаточно залежати утвердження патріаршого устрою», — наголосив глава УГКЦ.

Черговим кроком на шляху до власного патріархату можна вважати перенесення зі Львова до Києва проводу УГКЦ та будівництво у столиці Патріаршого собору Воскресіння Христового, яке планується завершити до 2010 року.

Викладена тут історіографія змагань за власний патріархат засвідчує, що, з одного боку, українці впродовж століть проявляли неабияку наполегливість для позитивного вирішення цього питання, а з другого — весь час наражалися на глуху стіну ігнорування, або ж прямого чи опосередкованого заперечення самої ідеї патріархату для УГКЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Недавня О. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським сходом і заходом – Київ, 2000. – 217 с.
2. Маркус В. Патріарх Йосиф Сліпий // Сучасність – Мюнхен, 1984. – Ч. 11. – С. 4-9.
3. Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи в першому п'ятиліттю свого постання і діяльності 1963-1968 – Рим, 1969. – 291 с.
4. Біланюк П. Блаженство Кир Йосифа – батько новітньої української богословської науки // За рідну церкву – Торонто, 1968. – Ч. 1-2. – С. 7- 8.
5. Стецько Я. Апостол сучасної епохи // Визвольний шлях – Лондон, 1985. – КН. 11. – С. 1299-1305.
6. Озерський Б. Територія, чи чужа влада // Визвольний шлях – Лондон, 1986. – КН. 1. – С. 10-72.
7. Рахманний Р. Роздуми про Україну – Київ, видавництво т-ва “Просвіта”, 1997. – 691с.
8. Гіль З. Українська католицька помісна церква над прірвою // За рідну церкву – Торонто, 1975. – Ч. 75. – С. 5-24.
9. Орловський Є. Український екуменізм і тисячоліття // Визвольний шлях – Лондон, 1980. – КН. 6. – С. 645-648.
10. Щегда М. Змагання до заснування українського патріархату // Патріархат – Нью-Йорк, 1989. – Ч. 11. – С. 16-21.
11. Не посромім землі нашої рідної // Визвольний шлях – Лондон, 1985. – КН. 11. – С. 1289-1292.
12. Промова Блаженнішого патріарха М. І. Любачіського перед Святійшим Отцем Папою Іваном Павлом II // Визвольний шлях – Лондон, 1986. – КН. 1. – С. 30-32.
13. Біланюк П. За самопроголошення українського Києво-Галицького патріархату – Торонто, 1970. – 40 с.
14. Марунчак М. Питання патріархату у Львові в 1842 і 1880 роках // Сучасність – Мюнхен, 1970. – Ч. 5. – С. 94-103.
15. Смик Р. Друга Патріярша візитація Їх Блаженства Йосифа І в 1973 році – Чикаго, 1974. – 32 с.
16. Лончина Б. Завдання патріархальних товариств // Патріархат – Нью-Йорк, 1984. – Ч. 12. – С. 20-23.
17. Цимбалістий Б. Рух за патріархат і українська суспільність // Сучасність – Мюнхен, 1978. – Ч. 3. – С. 88-100.
18. Звернення // За рідну Церкву – Торонто, 1975. – Ч. 75. – С. 32-36.
19. Лончина Б. Завдання патріархальних товариств // Патріархат – Нью-Йорк, 1984. – Ч. 12. – С. 20-23.

УДК 94 (477) : 322 Сліпий

Брик Р. С.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри менеджменту і методології освіти,

Тернопільський обласний комунальний інститут

післядипломної педагогічної освіти

ЙОСИФ СЛІПІЙ ЯК ДУХОВНИЙ БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ